

Epidemia de holeră în Județul Vâlcea în anii 1830-1831

Bogdan Aleca

aleca.bogdan@gmail.com

Există un numeros grup de afecțiuni cunoscute generic sub denumirea de febre enterice, cauzate de excremente umane, mâncarea contaminată sau consumul apei conținând bacteriile bolilor respective. Printre aceste boli se numără febra tifoidă, dizenteria și holera. Ele au fost considerate, de-a lungul istoriei, însoțitoarele nelipsite ale campaniilor militare, căci se dezvoltau cu precădere în condițiile igienice precare specifice războaielor. În anul 1817, o violentă epidemie de holeră izbucnește în Delta Gangelui, iar propagarea bolii s-a făcut rapid în anii ce au urmat. În 1823, pandemia cuprinde partea estică a Rusiei, ajungând în Europa în iarna anului 1830. Teritoriul Principatelor Române - Moldova și Țara Românească, ocupat de armatele rusești, a fost puternic afectat de cumplita boală. Puțin cunoscută, foarte asemănătoare cu ciuma, holera apare în numeroase documente interne sub această denumire.

Ororile provocate de boală, rumoarea ce-i preceda apariția, a impus autorităților centralizarea controlului sănătății publice și implementarea unor norme de sănătate obligatorii pentru cetățeni. La 16 septembrie 1830, Isprăvnicatul de Vâlcea este anunțat de intrarea în carantină a județului, în urma reapariției „ciumei” în județele Olt și Romanați. Toți negustorii prezenți în târgul de la Râureni au fost obligați la o perioadă de carantină de 9 zile „cu afumarea lor și a mărfurilor lor”¹. Sunt popularizate semnele bolii, remediile medicale existente în epocă și sunt luate o serie de măsuri administrative care să preîntâmpine apariția unei epidemii:

- „să se aerisească toate lucrurile și să se ție obșteasca curățenie prin târguri și sate”;
- „veriunde și oricine să va întâmpla a fi muritu grabnică moarte, adică sau din partea ostășească ori politicească, și mai vârtos la trecători ce sânt neștiuți locuitorilor, stăpânirea acelui sat numaidecât să facă cunoscut isprăvnicatului ca să se revizuiască trupul mortului de doftor”;
- „să se periorisească (izoleze) casa aceia”;
- „trupul acelui mort să se revizuiască de oameni cu știință”;
- „să se respecte curățenia și aerisirea boarfelor”².

Au fost instituite și măsuri de siguranță extreme, care mergeau până la arderea lucrurilor sau a locuințelor celor atinși de boală, dacă, „pentru o neapărată curățenie, s-ar găsi de cuviință” acest lucru. Totuși, pentru o astfel de acțiune se prevedea o „măsurată îndestulare în socoteala obștii acelui sat” (despăgubirea proprietarului). Cei care au intrat în contact cu victima erau izolați de restul comunității prin scoaterea lor în afara satului, „la câmp”, iar satul era pus în carantină, fiind păzit pentru izolarea lui completă de restul comunităților³. Vătășii plășilor și plaiurilor, pârcălabii satelor sunt însărcinați să urmărească starea de sănătate a locuitorilor și să raporteze de două ori pe săptămână despre acest lucru. Un rol important în prevenirea bolii și respectarea măsurilor luate de autorități revenea fiecărui „proprietar de moșie, epistat sau arendaș”: străjuirea satului, îngroparea morților, ajutorarea cu „trebuincioasa hrană” a celor bolnavi „spre a să putea tămădui”, curățarea caselor și a lucrurilor celor bolnavi.

¹Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vâlcea (în continuare D.J.A.N. Vâlcea), fond *Prefectura Județului Vâlcea* (în continuare PJV), dos. 2/1831, f. 12.

² *Ibidem*, f.21.

³ *Ibidem*, f. 23.

Fiecare mare proprietar funciar era obligat să se îngrijească de curățenia satului său și să nu primească omeni străini fără „bile” care să ateste starea de sănătate a acestora.

Autoritățile județului nostru trec la organizarea „frontului” contra cumplitei boli. Serdarul Dumitrache Chinezul (Cnezul), ispravnicul județului, alege 4 boieri „caftalii”⁴ din județ, cărora le de în „îngrijire câte o a patra parte a județului ...ca să se preumbe și să îngrijească pentru curățenie întocmai”. Cei patru boieri sunt: polcovnicul Nicolae Pleșoianu pentru plasele Horezu și Oltețul de Sus, vistierul Nicolae Giulescu pentru plasele Oltețul de Jos și Cerna de Sus, polcovnicul Nicolae Lipoveanu pentru plasele Oltul de Jos, Oltul de Sus și Otăsăul de Jos, slugerul Manolache Măldărăscu pentru plasele Cozia, Râmnic, Ocna și Otăsăul de Sus⁵. În prima etapă a epidemiei, ocupația rusească a Principatelor a determinat ca cei însărcinați cu ocrotirea stării de sănătate a populației să fie numai militari ruși. Această stare de lucruri ia sfârșit la 1 aprilie 1831, când sunt „ridicați” toți nacealnicii ruși „rânduți pe la ocrugurile”⁶ dintr-acest Prințipat”, privegherea sănătății rămânând în îndatorirea boierilor ispravnici ai județelor, după regulile stipulate într-un nou regulament aprobat cu această ocazie. Acesta prevedea:

- orânduirea a unu, doi sau trei epistați sau vătășei pentru fiecare mahala din orașe sau pentru fiecare sat, în funcție de mărimea lor, obligați să supravegheze starea de sănătate a locuitorilor;

- în cazul apariției semnelor de molimă, vătășeii din orașe anunțau acest lucru, prin ștafetă, direct Agiei din București, iar vătășeii satelor, pe zapcii plășilor, care raportau, la rândul lor, ispravnicilor de județ;

Proiectul conținea și unele măsuri de luptă împotriva răspândirii molimei, precum cercetarea în pielea goală a tuturor locuitorilor, afară de boieri, o dată pe săptămână (sâmbăta), de către îngrijitorii orașelor; partea femeiască era cercetată cu ajutorul celor mai bătrâne femei ale comunității locale. În tot acest timp, „lucrurile lor și vasele de lemn și alte asemenea” erau aerisite. În momentul apariției semnelor de molimă, va fi chemat doctorul. În urma verdictului acestuia, „cei bolnavi să vor scoate afară din sat, osăbindu-i cu totul de cei molipsiți, precum și pă aceia din cei cu bănuială, care și toți aceștia urmează a să scoate afară din sat, iar satul să va periorisi (izola) pentru 16 zile (...), iar lucrurile să se curețe cu apă și cu aerisirea”⁷.

În ciuda obligației înaintării unor rapoarte săptămânale ale acestor ispravnici către autoritățile superioare privind starea de sănătate a locuitorilor, în mai 1831 Comitetul Carantinelor atrage atenția asupra lipsei unui astfel de raport din partea Ispravnicatului Județului Vâlcea.

În vara anului 1831, boala ia proporții îngrijorătoare. În ciuda cordonului sanitar instituit la granița Moldovei, amploarea bolii în unele zone, precum Brăila, Galați, împrejurimile Bucureștilor determină izolarea Valahiei Mici (Oltenia), mai puțin afectată de boală, de restul Țării Românești. În acest sens, la 29 iunie 1831, Marea Vornicie din Lăuntru cere ispravnicului județului Vâlcea și Căimăcămiei Craiovei să organizeze „un cordon pă malul cel din mâna dreaptă a Oltului, pentru apărarea de boala holera”⁸. Oficialitățile județului Vâlcea cer ca „un asemenea cordon să să

⁴ Boieri cu caftan.

⁵ D.J.A.N. Vâlcea, fond P.J.V., dos. 13/1831, f. 24.

⁶ Teritoriu (de regulă, alcătuit din două județe) peste care era repartizat un medic. Județul Vâlcea făcea parte, alături de județul Romanai, din ocrugul al II-lea aflat în responsabilitatea doctorului Francisc Albineri.

⁷ D.J.A.N. Vâlcea, fond P.J.V., dos. 2/1831, f. 60.

⁸ *Ibidem*, f. 108.

orânduiască și pă malul stâng al Oltului”, măsură socotită de prisos, dar care va afecta carantina din pricina refuzului posesorilor de mijloace de transport de pe malul argeșean al Oltului de a le scufunda, și care vor organiza în lunile următoare adevărate „filiiere” de trecere ilegală a oamenilor de pe un mal pe altul al Oltului. Punerea în aplicare a acestui cordon a căzut în sarcina *biv vel* serdarului lordache Otetelișanu, care organizează și carantina de la Cremenari, hotărâtă de Comitetul Carantinelor⁹. Sunt amenajate încăperi pentru adăpostirea celor care trebuiau să facă aici zilele de „lăzăret” hotărâte de autorități. Polcovnicul Ioan Solomon, comandantul polcului al treilea, „rânduiește cinci slugeri vrednici și credincioși la Carantina Cremenari”¹⁰. În august 1831, în condițiile în care intensitatea bolii în principat scade, acest lazaret este desființat din porunca *biv vel* banului Grigore Brâncoveanu și mutată la Tzrianu, „mai jos de Râmnic”.

La 5 iulie 1831 se desființează „despărțirea al 2-lea a Comitetului Carantinelor”, însărcinată cu coordonarea acțiunii împotriva holerei în județul Vâlcea și este numit comisar în județul nostru *biv vel* logofătul Alexandru Filipescu, „cu deplină putere asupra chibzuirilor și măsurilor trebuincioase”¹¹. Se ia hotărârea instituirii unui nou lazaret în plaiul Cozia, pentru a opri comunicația între satele din plaiul Loviștei, de pe apa Lotrului. În acest sens este numit un vătășel de plai cu „cinci plăieși vrednici, care să păzească cu deșteptare”.

În luna iulie a anului 1831 „lipicioasa boală holera ș-au revărsat otrava ei cu mare iuțea în tot coprintul Valahii Mari, încât au înfipt spaimă și groază în inimile a tot omul”. Autoritățile iau măsuri excepționale: interzic toate bălciurile ținute la datele unor mari sărbători religioase, orașul București este închis total, se interzic toate trecerile peste Olt, „lăsându-să numai intrare la satul Prooroci, unde s-au și așezat carantină, ca să ție în lăzăret și curățenie pă toți călătorii ce vor trece apa Oltului în părțile aceluia loc”¹².

Județ de graniță, autoritățile au fost obligate de a organiza o nouă carantină la Căineni, pentru cei ce treceau granița din sau spre Transilvania. Sunt „întocmite” străji la „schelele deschise și pă la potecile tainice (...), ca oricine vine du peste graniță aici în țară, ori cu marfă sau slobod, să nu fie bolnav”¹³. Negustorii și ciobanii care trec din Principat în Austria cu vitele erau datori a petrece cele 21 de zile de carantină hotărâte „nu pă locurile slobode și deschise, ci chear în carantinile cu apropiere de drum”¹⁴.

La 28 iulie 1831, vătășelul Plaiului Horezu înștiințează decesul lui Dumitru Moraru, Ioniță Ciolina și Ciucă Plăiașu din satul Sârbești, care au murit „de lipicioasa boală holera cu vărsare și urticarie, moarte grabnică, cu picioarele și mâinile zgârcite înființează adevărat pomenita boală”¹⁵. În ciuda măsurilor rapide și radicale ale autorităților locale, care au vizat arderea caselor celor morți de holeră, acestea sunt învinuite de Căimăcămia Craiovei că nu au respectat măsurile de pază instituite, „având a face Căimăcămia cu un isprăvnicat așa neînțelegător ca al dumneavoastră”. Se reproșează inexistența străjilor pe Olt, cursul apei putând fi trecut fără opreliști de călători: „de ați fi fost cu deșteptare și neadormită priveghere, după duhul poruncilor ce aveți, negreșit că nu s-ar fi întins și aici, în părțile Valahiei Mici, primejdioasa și de

⁹ *Ibidem*, f. 112.

¹⁰ *Ibidem*, f. 129

¹¹ *Ibidem*, f. 115.

¹² *Ibidem*, f. 148.

¹³ *Ibidem*, f. 29.

¹⁴ *Ibidem*, 147.

¹⁵ *Ibidem*, f. 154.

moarte pricinuitoare boală¹⁶. Spaima provocată de boală era așa de mare încât orice moarte „grabnică” determina măsuri radicale ale autorităților. La 4 septembrie 1831, Nicolaie Lipoveanu ia măsura închiderii orașului Drăgășani din cauza morții unei tinere fete ce a ajutat la descărcarea bagajelor unor negustori sosiți de la Craiova în micul orașel vâlcean. Negustorii și familiile lor au fost scoși afară din oraș, iar acesta înconjurat cu străji. Ancheta arată însă că moartea a fost provocată de „mâncarea poamelor și a porumbilor copti cu băutură de apă rece”¹⁷.

Un rol deosebit în răspândirea bolii în Oltenia l-a avut nesocotirea poruncii de a se limita cât mai mult posibil trecerile de pe un mal pe altul al Oltului, favorizate de scăderea apelor în vara anului 1831. Necesitatea transportării mâinii de lucru pentru strângerea recoltelor în vara aceluiași an, a făcut ca ordinul de limitare a comunicației peste Olt să fie încălcat sistematic. La presiunea marilor boieri, chiar Comitetul Carantinelor cere Ocârmuitorului Județului Vâlcea să lase pe locuitorii județului Olt să treacă apa Oltului să „strângă bucatele de peste câmp”¹⁸. La 10 august 1831, Eforul Comisiei de Sănătate din Valahia Mică arată „nesupunerea proprietarilor ce șăd pă lângă Olt în sud¹⁹ Argeș a îneca luntriile lor și neîngrijirea dumnealor ispravnici ai aceluiași județ”. Sărdarul lordache Otetelișanul semnaleză venirea în Olănești a șase salahori de peste Olt, din care numai trei au putut prezenta bilet de „lăzăret” de la carantina Prooroci. În urma cercetărilor s-a dovedit că ceilalți trei fuseseră trecuți peste Olt de un podar pe la Gura Otăsăului, în schimbul a „2 sfanți de om pentru înlesnirea trecerii”. Un alt loc de trecere era Piscul Cocorului (fostă comuna Nânășești – azi în comuna Galicea), pe unde autoritățile estimează a fi trecut cinci – șase sute de oameni, plătind fiecare câte 5 taleri. Corupția funcționarilor, completată de dorința unora de realizare a unor câștiguri mari și facile, determină ca porunci ale Comitetului Carantinelor de la București referitoare la pecetluirea podurilor peste Olt și scufundarea luntriilor de pe malul stâng al râului să rămână netranspuse în practică. Sunt numeroase cazurile în care funcționarii însărcinați cu transpunerea în practică a măsurilor contra holerei eliberau bilete de sănătate fără ca cei obligați la carantină să efectueze zilele obligatorii de „lăzăret”²⁰.

Groaza provocată de holeră determină ca numeroși funcționari să își părăsească posturile la apariția epidemiei în unitățile administrativ - teritoriale de care răspundeau. Pe măsură ce epidemia creștea în consistență, acest fapt capătă aspectul unui adevărat fenomen, fiind necesară intervenția personală a Înaltului Prezident al Divanurilor, generalul Paul Kiseleff, care cere ca cei vinovați să fie „supuși judecății, iar în locul lor să se numească alți cinovnici”²¹.

Mobilizarea autorităților pentru limitarea proporțiilor epidemiei a vizat și popularizarea unor remedii împotriva bolii. Comitetul Carantinelor trimite Comisiei de Sănătate din Valahia Mică 100 de exemplare de publicații „cu cea mai bună deslușire de cum trebuie a să păzi și a să lecuia această boală”²². Una din aceste publicații face apel la strângerea a cât mai multe lipitori, socotite de folos în tratarea bolii: „între dohtoriile trebuincioase..., fiindcă sunt de neapărată trebuință și lipitorile..., să dați strajnice porunci pe la zapcii plășilor unde sânt heleșteie, ca să orânduiască oameni cu bună știință a prinde pentru trebuința aceluiași județ <Vâlcea> trei mii, care le va avea

¹⁶ *Ibidem*, f. 152.

¹⁷ *Idem*, dos. 13/1831 f. 65.

¹⁸ *Ibidem*, f. 77.

¹⁹ Județ.

²⁰ D.J.A.N. Vâlcea, fond *Prefectura Județului Vâlcea*, dos. 13/1831, f. 36.

²¹ *Idem*, dos. 2/1831, f. 125.

²² *Idem*, dos 13/1831, f. 174.

în păstrare unde va orându-i dohtorul ocrugului, cu care vă veți înțelege dumnea-voastră mai nainte, țiindu-le în borcane legate la gură cu site și primenindu-le pă toate zilele cu apă de gărlă nelimepiză, fără a da dinrânsele la cinevași fără de știrea dohtorului, care va fi îndatorat a le vedea de sânt bune. Iar de vor pricinui vreunul din locuitori că nu știe să le prinză, li se va arăta și înlesnirea, adică o bucățică de ficat cât să va putea de stătut să să lege cu sfoara și după marginea apii sau din luntre să-l arunce în apă fiindcă ele se lipesc și trăgându-să afară să vor pune în lucrare”²³. Prevenirea transmiterii bolii de la o persoană bolnavă la cei sănătoși viza următoarele măsuri: „...oriunde în sat sau în oraș se va întâmpla a să înbolnăvi cinevași cu semnele ce vă sânt cunoscute că are boala holerii, numaidecât să se taie dânsul de orice împărțășire sau atingere cu ceilalți din casă și să să lase bolnavul întru toată odihna și nesupărarea în soroc dă doăzeci și patru de ceasuri și într-acel soroc dă va muri, apoi prin cuvenita sa ferire, fără să să atingă de dânsul, să-l scoată afară la vânt și să-l ție nu mai puțin decăt 12 ceasuri și după acele 12 ceasuri apoi să va îngropa la loc depărtat și cu groapă adâncă, ducându-l cu acest fel de mijloc ca nimeni să nu să atingă dă mortul sau de hainele mortului, întocmai ca cum s-ar socoti că și această boală holera este lipicioasă. Iar dă trece cumva după aceia 24 ceasuri, bolnavul nu va muri, apoi iarăși prin ferire și neatingere pot să-l mute la alt loc și să-l îngrijească, pentru care va fi nădejde că se va și ridica. Multe asemenea măsuri luându-să și pentru alte morți grabnice ce să vor întâmpla, care negreșit într-această vreme dau bănuială, acești morți nici într-un chip să nu să îngroape mai în grabă decăt după 36 de ceasuri, ținându-se însă la loc deosebit și cu depărtare umblare a mâinilor, iar pe de altă parte să fiți îndatorați a înștiința dumnea-voastră la Marele Dvornic și la Comitetul Carantinelor pentru vreo întâmplare de asemenea morți”²⁴.

Starea proastă a curățeniei în localitățile județului este unul din motivele răspândirii bolii. La 12 ianuarie 1831, maiorul Pavlovici, nacealnicul Comisiei Privighetoare din Craiova, cere boierilor și preoților județului Vâlcea ca să oblige pe toți locuitorii „a păzi deosebită curățenie”, urmare a rapoartelor „nacealnicilor de coprinsuri și despărțituri” care arătau că la inspecțiile periodice „se găsește mare necurătenie prin casele lor”. În satul Dozești, moartea a doi locuitori scoate la iveală „o mare necurătenie în acea localitate, precum și oameni pătîmind lipsă de hrana lor”, cinovnicul²⁵ obștească arătând că unii locuitori se hrănesc cu „coajă de copac”²⁶. La 24 aprilie 1832, polițaiul orașului Râmnicu Vâlcea scrie ocârmuitorului județului că numai adunarea gunoaielor „de pe locurile slobode din oraș și de prin prejurul acestuia”, precum și astuparea bălților ce „sânt pă unele ulițe” necesită aducerea a „20 de care cu 2 boi și fieșcare car cu câte 2 oameni”²⁷. Oficialitățile reușesc să tragă învățăminte din întâmplări nefericite din timpul epidemiei, care sunt transpuse în adevărate norme sanitare moderne. Moartea fulgerătoare a patru cetățeni în cătunul Priba, satul Vlădești, scoate la iveală, în urma anchetei doctorului Francisc Albiner, cauza morții: consumul cărnii infectate a unui berbec tăiat de un sătean²⁸. În urma acestui episod, autoritățile interzic comercializarea cărnii animalelor sacrificate, fără a fi verificată în prealabil de un doctor²⁹.

²³ *Idem*, dos. 2/1831 f. 74.

²⁴ *Ibidem*. f. 93.

²⁵ Funcționar, slujbaș.

²⁶ D.J.A.N. Vâlcea, fond P.J.V., dos. 2/1831, f. 50.

²⁷ *Ibidem*, f. 504.

²⁸ *Idem*, dos. 13/1831, f. 156.

²⁹ *Ibidem*, f. 163.

Epidemia de holeră din anul 1831 din Țara Românească a fost un moment de încercare pentru autoritățile nou constituite conform prevederilor Regulamentelor Organice (adoptat la 1 iulie 1831 în Țara Românească). Ea scoate în evidență o prejudecată larg răspândită în epocă, cum că aceste boli infecțioase se datorau miasmelor – impurităților din aer. Se credea că aceste impurități sunt ridicate din haznale, bălți și alte locuri murdare și îmbolnăveau oamenii cu care intrau în contact. De aceea documentele autorităților cer, ca primă măsură de luptă contra bolii, „aerisirea” celor bolnavi, a caselor și a lucrurilor. Pe de altă parte, molima a introdus în principate metode noi de luptă împotriva epidemiilor: instituirea carantinelor, impunerea unor norme privind curățenia orașelor și satelor, apariția primelor instituții de sănătate publică în principate, creșterea numărului de doctori implicați în lupta contra bolii etc.

Résumé

L'Étude fait une histoire des mesures prises pour combattre l'épidémie de choléra qui a affecté notre département à partir de l'année 1831. L'auteur nous conduit à travers de l'évolution de l'épidémie et des mesures que les autorités ont pris pour en limiter les effets. Ces premières années du régime du Règlement Organique ont été affligées d'une grande calamité, la choléra, qu'en ce temps on ne savait pas mieux arrêter que guérir. Le mal dura environ un an et demie, et, malgré les mesures prises par les autorités, le fléau a sévit sévèrement. Pourtant, l'épidémie fut le commencement de l'organisation d'un système sanitaire moderne dans notre pays. L'arme la plus efficace fut la quarantaine, que les autorités ont appliquée pour limiter l'épidémie. Un rôle important revenait, aussi, au docteur de l'«ocrug», c'est-à-dire au docteur qui suivait l'état de santé des habitants sur un territoire qui comprenait deux départements. L'auteur présent, aussi, les causes qu'une médecine rudimentaire a données à cette maladie.